

Prof. dr hab. (em. UJ) Marta Gibińska

Recenzja

w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego dr Katarzynie Burzyńskiej

Ocena ogólna

Dr Katarzyna Burzyńska ma w swoim dorobku dwie opublikowane monografie: *The Early Modern (Re)discovery of 'Overhuman' Potential: Marlowe's and Shakespeare's Over-reachers in the Light of Nietzsche's Philosophy*, publikacja w ramach OWAD series ukazała się w Wydawnictwie Naukowym Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w r.2016 oraz *Pregnant Bodies from Shakespeare to Ford: A Phenomenology of Pregnancy in English Early Modern Drama*, monografia opublikowana przez New prestiżowe wydawnictwo Routledge w r. 2022. Artykuły i rozdziały poświęcone dramatowi elżbietzańskiemu i jakobińskiemu – w sumie 10 pozycji, które ukazały się w wydawnictwach krajowych i zagranicznych po doktoracie (2014) i 5 pozycji w druku. Jej stały rozwój naukowy jest więc dobrze udokumentowany, a jej częstej obecności w międzynarodowych konferencjach szekspirowskich (po doktoracie 14 wystąpień w różnych częściach świata) świadczą o czynnym udziale w życiu naukowym polskiej, europejskiej i światowej szekspiologii. W wielu konferencjach pełniła funkcje organizacyjne. Jej prace naukowe są wysoko cenione, jest ona znaną i poważaną postacią w ważnych towarzystwach i organizacjach naukowych, których jest członkiem: European Shakespeare Research Association (ESRA), Polish Association for the Study of English (PASE), European Society for the Study of English (ESSE, Shakespeare Association of America (SAA), British Shakespeare Association (BSA); and Renaissance Society of America (RSA). Tak więc należy uznać, że habilitantka w okresie 2014-2023 aktywnie, energicznie, i ambitnie rozwijała się naukowo.

Jej zainteresowania badawcze są zdecydowanie i wyraziście zdefiniowane, kontynuowane i poszerzane od uzyskania tytułu magistra. Głównym materiałem literackim w kręgu jej zainteresowań jest angielska renesansowa literatura dramatyczna. Natomiast instrumentarium badawcze oparte jest o teorie i badania feministyczne, współczesną filozofię, szczególnie nietzscheanizm, o nowoczesną metodologię historyczno-literacką wywodząca się z nurtu nowego historycyzmu, który pozwala prowadzić badania literackie w kontekście i w

oparciu o metodologię kulturoznawczą, traktując tekst literacki jako fakt kulturowy, równorzędny z innymi elementami szeroko i ponowocześnie rozumianej kultury. Najlepszym dowodem dojrzałości naukowej habilitantki jest monografia *Pregnant Bodies from Shakespeare to Ford: A Phenomenology of Pregnancy in English Early Modern Drama*.

Ocena szczegółowa monografii *Pregnant Bodies from Shakespeare to Ford: A Phenomenology of Pregnancy in English Early Modern Drama*

Dr Katarzyna Burzyńska przedstawiła monografię pt *Pregnant Bodies from Shakespeare to Ford: A Phenomenology of Pregnancy in English Early Modern Drama* jako główne osiągnięcie naukowe i podstawę rozpoczęcia procesu habilitacyjnego. Książka jest wydana w prestiżowym brytyjskim wydawnictwie Routledge (Taylor & Francis) w serii Routledge Studies in Literature and Health Humanities. Całość składa się ze wstępu, czterech rozdziałów badawczych oraz konkluzji i obejmuje analizy czterech dramatów Szekspira, dwóch Middletona oraz po jednym autorstwa Webstera i Forda. Wybór sztuk został podyktowany głównym zagadnieniem, którym zajęła się habilitantka, to jest reprezentacją i postrzeganiem tożsamości ciężarnej bohaterki w angielskim dramacie wczesno-nowożytnym; obejmuje on najlepszy okres dramatu elżbietańskiego i jakobińskiego i najwybitniejszych twórców tego czasu. Wybór tematu badawczego jest oryginalny i nowatorski, ponieważ badaniom nad tożsamością ciężarnych bohaterek dramatów oraz zagadnieniami związanymi z rozumieniem i przedstawieniem w dramatach przeżywania ciąży, porodu i położu, pomimo rozbudowanych analiz feministycznych, nie poświęcono dotychczas zbyt wiele uwagi. Dodatkowym aspektem stanowiącym o wartości monografii dr Burzyńskiej jest przyjęcie perspektywy filozoficznej opartej o fenomenologię feministyczną (Beauvoir, Rich, Kristeva, Irigaray i inn.); autorka odwołuje się również do filozofii Nietzschego i Levinasa, opiera się o bogatą i dobrze dobraną literaturę dotyczącą aktualnych badań nad szeroko pojętym dramatem wczesno-nowożytnym w Anglii, ze szczególnym uwzględnieniem badań feministycznych i historyczno-literackich. Dołączenie bardzo ciekawych materiałów źródłowych z epoki, dotyczących problematyki pozycji kobiety w rodzinie i społeczeństwie, jak również stanu wiedzy medycznej, ogólnych przekonań dotyczących zdrowia, organizmu i tożsamości kobiety, nadaje całości dodatkowego waloru osadzenia w realiach historycznych, co w wielu miejscach zdecydowanie dodaje wartości analizom prowadzonym z punktu widzenia obecnych, ponowoczesnych postaw naukowych.

Konstrukcja monografii jest zbudowana według chronologicznej kolejności badanych utworów, jednocześnie z przenoszeniem uwagi na odmienne aspekty problematyki całego procesu ciąży, rodzenia i położu jako poszczególnych etapów w doświadczeniu cielesności i tożsamości wybranych postaci w kontekście ówczesnej pozycji kobiety i trudności w definiowaniu własnej subiektywności. W rezultacie czytelnik otrzymuje wgląd w procesy społeczne porządku patriarchalnego angielskiego społeczeństwa oraz stanu wiedzy medycznej przełomu 16. i 17 wieku, więc postawione nowoczesne diagnozy na temat jednego z najważniejszych ucieleśnionych doświadczeń kobiet sprzed 400 lat w budowaniu rozeznania własnego ja, to jest w rozeznaniu własnej tożsamości, jednostkowości i podmiotowości, uświadamiają odkrywczą istotność przeprowadzonych analiz. Należy podkreślić, że praca nie ma na celu interpretacji utworów dramatycznych, skierowana jest na odczytanie materiału literackiego jako świadka postaw kulturowych epoki wczesno-nowożytnej w społeczeństwie angielskim. Nie mniej jednak, analizy dostarczają wielu ciekawych propozycji nowego i odmiennego spojrzenia nie tylko na omawiane postaci kobiece, ale również na możliwe interpretacje całych dramatów.

Rozdział pierwszy poświęcony jest postaci Tamory z tragedii *Tytus Andronicus* oraz Helenie ze sztuki *All's Well that Ends Well*. W obu wypadkach autorka uważa ciążę z siłą napędową akcji, a pożądanie macierzyństwa jako podstawę **wywrotowego** charakteru obu bohaterek, choć różni je w sposób oczywisty osadzenie w akcji tragedii i komedii. Dr Burzyńska interpretuje reprezentację ciąży w obu sztukach jako przestrzeń w której podmiotowość bohaterek powstaje w trakcie intensywnego i pełnego konfliktów procesu przeżycia własnego ucieleśnienia, doświadczenia wyrastającego z ciała, które podlega rozszczepieniu na dwa odrębne byty.

Drugi rozdział, „Pregnancy, Labour and the Postpartum Period” („Cięża, poród i okres położu”) poświęcony jest postaci Hermiony, bohaterki *Opowieści zimowej* (*The Winter's Tale*) oraz Katarzynie i Annie, żonom Henryka VIII ze sztuki *Henryk VIII*. Tym razem przeprowadzone analizy prowadzi autorkę do wniosku, iż te późne sztuki Szekspira obnażają niedostatki paternalistycznego społeczeństwa elżbietańskiej Anglii w zapewnieniu kobietom dobrostanu w okresie porodu i położu. Rzeczywiście drastyczna historia Hermiony ujawnia bezbronność ciężarnej wobec warunków i traktowania jej w okresie porodu i położu, jak również pokazuje kruchość sprawczości kobiet, za słabej aby obronić położnicę i dziecko przed przemocą. Ciężowe ucieleśnienie Anny jest skazane na klęskę poprzez prefigurację w historii Katarzyny: tym razem wartość ciąży uzależniona od narodzin męskiego potomka

wymazuje szanse na pozytywne doświadczenie tożsamości kobiety w patriarchalnej rzeczywistości. Wszystkie trzy postaci ilustrują symbolicznie aporię jednoczesnej nadziei na szczęśliwe rozwiązanie i zawsze obecnej możliwości utraty i śmierci, a obie sztuki dowodzą kruchości kobiecej solidarności i społecznej odpowiedzialności za los ciężarnych kobiet.

Rozdział III: wprowadza sztuki Thomasa Middletona, jednego z wybitniejszych twórców epoki obok Szekspira, prezentującego jednak inny typ sztuki dramatycznej. Był autorem znakomitych tragedii *The Revenger's Tragedy* i *The Changeling*, uznanie u współczesnych przyniosły mu zwłaszcza komedie mieszczańskie, które łączyły realizm obyczajowy z satyrą, jak na przykład słynna satyra polityczna *A Game at Chess*. Habilitantka sięgnęła po satyrę mieszczańską i obyczajową, jaką są popularna sztuka *A Chaste Maid of Cheapside* oraz dużo mniej znana *More Dissemblers than Women*. W obu analizy śledzą ucieleśnienie ciąży w kontekście ówczesnej wiedzy medycznej i sposobu jej funkcjonowania w wymiarze społecznym, w którym Middleton kontrastuje położenie mieszczerki, arystokratki i anonimowej sługi (*A Chaste Maid*) oraz postaci Page, dziewczyny, której tożsamość społeczną definiuje jej męskie przebranie a podmiotowość ciąży i poród. W sposób interesujący autorka dowodzi, że ciąża nie przeszkadza bohaterkom realizować swoich planów, że ucieleśnienie ciąży może stać się początkiem świadomego doświadczenia tożsamości. Śledzeniu postaci kobiecych towarzyszy wnikliwa obserwacja napięć społecznych doskonale podbudowana źródłami z epoki.

Rozdział czwarty poświęcony sztukom Johna Webstera *The Duchess of Malfi* oraz Johna Forda *Tis Pity She is a Whore* kontynuuje śledzenie ucieleśnienia ciąży w późnych sztukach poszekspirowskich z założeniem wyartykułowanym w konkluzji poprzedniego rozdziału: autorka w losach Księżnej i Anabelli dopatruje się wnikliwego przedstawienia ucieleśnienia ciąży przy rosnących napięciach społecznych i w kontekście rozwoju nauk medycznych, przedstawiając szczególnie ostro niestabilność i zależność pozycji kobiet, które próbując decydować o swoim losie, nieodwołalnie wpadają w sidła patriarchalnej odmowy uznania ich niezależności i własnej podmiotowości. W tych sztukach schyłku angielskiego renesansu habilitantka dopatruje się zaskakująco celnego przedstawienia szczególnej podwójności wcielenia ciąży, zawieszenia pomiędzy rozpoznaniem 'ja' i obecności Drugiego w tym samym ciele w kontekście brutalnej męskiej przemocy wobec której bohaterki próbują przeciwstawić opór dyktowany rozeznaniem własnej tożsamości.

W konkluzji autorka podkreśla medyczne i pseudomedyczne postawy z epoki, które przedstawiają ciążę jako stan niepełnosprawności, zakończony niepewnym sukcesem lub

wręcz klęską cielesnej potworności lub śmierci. Feministyczno-fenomenologiczny warsztat pomógł autorce pokazać z sukcesem różne aspekty ciążowego ucieleśnienia charakteryzującego się niestabilnością i płynnością doświadczenia kobiety, która próbuje odnaleźć, a nawet zdefiniować siebie i swoje cele pomiędzy pożądaniem seksualnym i macierzyńskim, obawą o życie, a troską o mające narodzić dziecko.

Jak słusznie podsumowuje autorka w konkluzjach, stan ciąży w angielskim dramacie wczesno-nowożytnym sygnalizuje alternatywne sposoby budowania podmiotowości w patriarchalnej i hierarchicznej przestrzeni społecznej. Ciężarne bohaterki wykazują wzmoczoną sprawczość, dzięki której kształtują „relacyjną” tożsamość, wyczuloną na potrzeby innych. Habilitantka widzi to zjawisko w opozycji czy też jako przeciwwagę wobec antropocentrycznej tożsamości człowieka renesansowego: szczegółowe analizy postaci ciężarnych bohaterek wskazują na alternatywną trans- czy też post-humanistyczną tożsamość opartą na głębokim ukorzeniu w świecie ludzkim i pozaludzkim. Cięża jako doświadczenie cielesne staje się tym samym zaproszeniem czy zapowiedzią radykalnej przebudowy systemu wartości aktualnej po dziś dzień.

W sumie habilitantka proponuje przeprowadzone analizy jak próbę uchwycenia formowania się nowożytnej tożsamości humanistycznej tuż przed rewolucją kartezjańską w filozofii oraz rewolucją Williama Harveya w medycynie. Natomiast wybrane i przedstawione dramaty widzi jako chronologiczny rozwój podgatunku koncentrującego się na problematyce ciąży, porodu i położu. Tak więc autorka sugeruje niejako bardziej nieśmiało lub wręcz śmiało próby poszczególnych dramaturgów w podejmowaniu tematu tożsamości kobiety ciężarnej i reakcji na ówczesne rosnące zainteresowanie medycyną, organizacją rytuału narodzin oraz związków z wczesno-nowożytnym patriarchalizmem.

W tym miejscu mam jednak zastrzeżenia, które nasuwały się już w trakcie lektury poszczególnych rozdziałów. Nie wydaje się, aby można było autorom analizowanych sztuk z okresu wczesno-nowożytnego przypisywać intencje i konceptualizacje, które my podzielamy w 21. wieku. Z pewnością podejmowali oni tematykę interesującą współczesne im społeczeństwo, potrafili bardzo wnikliwie obserwować własną rzeczywistość, natomiast trudno im przypisywać świadome krytyczne stanowisko wobec paternalizmu, ponieważ nie tylko nie znali tego pojęcia, ale też ich ogląd społeczeństwa nie mógł być nacechowany świadomością nierówności płci w naszym pojęciu. Trudno też przypisywać im świadome podejmowanie problemu tożsamości czy podmiotowości kobiety ciężarnej. A w wielu miejscach monografii autorka wprost przypisuje im intencje dyktowane jej własnym zapleczem intelektualnym, warsztatem badawczym i ramą teoretyczną. Na przykład na stronie

37 autorka stwierdza, że „Shakespeare maintains a subtle link between Tamora’s hyperactive imagination, her sexual activity during her pregnancy and her gradual descent into monstrosity which may have had an impact on her newborn baby”; to subtelne połączenie jest niewątpliwie wynikiem dobrze przeprowadzonej analizy i inteligentnej interpretacji tekstu przez habilitantkę, więc przypisywanie jej Szekspirowi jest niepotrzebne i stanowi zgoła metodologiczny błąd z punktu widzenia aktualnie przyjętych teorii literackich. Takich przykładów jest więcej: „Shakespeare brutally depicts the contingency of pregnant embodiment in the period, therefore deconstructs the myths surrounding ‘The ideology of maternity’” (s.71); “Shakespeare seems to be saying that the threat to Hermione and the focus does not come from within her mind but quite literally from outside” (s.78); Shakespeare questions the male-generated premise of face recognition as a basis of ethical behaviour” (s.83). We wszystkich tych i kilku jeszcze podobnych wypadkach mamy do czynienia z interpretacją tekstu dramatu, więc przypisywanie takich obserwacji Szekspirowi jest ewidentnym potknięciem metodologicznym.

Tego rodzaju potknięcia nie stanowią jednak poważnego uszczerbku na wartości monografii. Zastosowany przez habilitantkę warsztat badawczy, subtelność przeprowadzonych analiz, zdyscyplinowanie w ich prowadzeniu, ogromne i świetnie wykorzystane zaplecze literatury filozoficznej, feministycznej i szekspiologicznej, czy wreszcie umiejętne polemiki i wyraziste podkreślanie własnych przemyśleń i wniosków dały razem w wyniku bardzo ciekawe i nowatorskie spojrzenie na angielski dramat przełomu 16. i 17. wieku, uświadamiając czytelnikowi jak wiele nowych rzeczy możemy w tych tekstach wyczytać i jak w nowy sposób możemy odczytać całą epokę dzięki zdobyciom współczesnej, szeroko pojętej humanistyki. Monografia dr Burzyńskiej jest dziełem oryginalnym i nowatorskim i w związku z tym zasługującym na wyróżnienie i nagrodę.

Wniosek

Podsumowując niniejszą recenzję stwierdzam, że dorobek i działalność naukowa dr Katarzyny Burzyńskiej spełnia wszelkie kryteria ustawy z dnia 20 lipca 2018 r., prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2021 r., poz. 478) jak również wszystkie wymogi oczekiwane przez Senat Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (Uchwała nr 134/2020/2021 z dnia 28 czerwca 2021 r.). Dr Katarzyna Burzyńska jest dojrzałą, całkowicie samodzielną badaczką o ciekawie i szeroko zbudowanym warsztacie naukowym, umiejącą

stawiać nowe pytania i wykazującą dużą inicjatywę w działalności naukowej. Jest znana w kręgach zajmujących się badaniami nad renesansem zarówno w kraju jak i za granicą.

Uważam, że bezwarunkowo należy jej przyznać stopień doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych, w dyscyplinie literaturoznawstwo, a także nagrodę za monografię

Pregnant Bodies from Shakespeare to Ford: A Phenomenology of Pregnancy in English Early Modern Drama przedstawioną jako jej główne osiągnięcie naukowe.

Annette G. Binstle

20.08.2023